

RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING NUTQ MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH

Tuxtayeva Mehriyo Shavkatovna

*Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Nizomiy nomidagi O'zbekiston
Milliy Pedagogika universitetining o'zbek tili va adabiyot kafedrasi o'qituvchisi*

Valiyeva Maftunabonu Aktamovna

"Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi" 102-guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada raqamli ta'lim muhitida bo'lajak o'qituvchilarning nutq madaniyatini shakllantirish masalasi ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda raqamli texnologiyalar, onlayn ta'lim platformalari va interfaol raqamli vositalarning bo'lajak o'qituvchilarning og'zaki va yozma nutqini rivojlantirishdagi imkoniyatlari yoritiladi. Shuningdek, nutq madaniyatini shakllantirishda kommunikativ, kompetensiyaviy va shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlarning raqamli ta'lim muhiti bilan uyg'unligi asoslab beriladi. Maqolada masofaviy va gibrid ta'lim sharoitida bo'lajak o'qituvchilarda adabiy nutq me'yorlariga rioya qilish, fikrni mantiqiy va ravon ifodalash, raqamli muloqot madaniyatini shakllantirishga qaratilgan samarali metod va usullar tavsiflanadi.

Kalit so'zlar: raqamli ta'lim muhiti, bo'lajak o'qituvchilar, nutq madaniyati, nutqiy kompetensiya, kommunikativ yondashuv, kompetensiyaviy yondashuv.

Аннотация: В статье с научно-педагогической точки зрения анализируется проблема формирования культуры речи будущих учителей в условиях цифровой образовательной среды. В исследовании раскрываются возможности цифровых технологий, онлайн-образовательных платформ и интерактивных цифровых средств в развитии устной и письменной речи будущих педагогов. Обосновывается взаимосвязь коммуникативного, компетентностного и личностно-ориентированного подходов с цифровой образовательной средой в процессе формирования культуры речи. В статье описываются эффективные методы и приёмы, направленные на соблюдение норм литературной речи, логичное и связное выражение мыслей, а также формирование культуры цифрового общения у будущих учителей в условиях дистанционного и гибридного обучения.

Ключевые слова: цифровая образовательная среда, будущие учителя, культура речи, речевая компетенция, коммуникативный подход, компетентностный подход.

Abstract: This article provides a scientific and pedagogical analysis of the issue of forming the speech culture of future teachers in a digital educational environment. The study highlights the potential of digital technologies, online learning platforms, and interactive digital tools in developing the oral and written speech of prospective

teachers. It substantiates the integration of communicative, competence-based, and learner-centered approaches with the digital learning environment in the process of speech culture formation. The article describes effective methods and techniques aimed at observing literary language norms, expressing ideas logically and fluently, and developing digital communication culture among future teachers in the context of distance and blended learning.

Key words: *digital educational environment, future teachers, speech culture, speech competence, communicative approach, competence-based approach.*

KIRISH

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, pedagog kadrlarning kasbiy salohiyatini oshirish hamda ularning nutq madaniyatini rivojlantirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, bo'lajak o'qituvchilarning nutq madaniyati ularning kasbiy faoliyatida samarali muloqotni tashkil etish, ta'lim jarayonini sifatli olib borish va o'quvchilarda til madaniyatini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtayi nazardan, raqamli ta'lim muhiti sharoitida bo'lajak o'qituvchilarning nutq madaniyatini shakllantirish masalasi alohida ilmiy-pedagogik ahamiyatga ega.

O'zbekiston Respublikasida ta'lim sohasini rivojlantirishga qaratilgan davlat siyosatida raqamli texnologiyalarni joriy etish, zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida raqobatbardosh kadrlar tayyorlash ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan. Xususan, Prezident farmon va qarorlarida oliy ta'lim tizimini raqamlashtirish, pedagog kadrlarning kasbiy va kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish, innovatsion ta'lim muhitini shakllantirish vazifalari ilgari surilgan. Ushbu hujjatlarda bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligida nutq madaniyati va muloqot kompetensiyasining muhim o'rin tutishi alohida ta'kidlanadi.

Raqamli ta'lim muhiti bo'lajak o'qituvchilarga axborot bilan ishlash, o'z fikrini yozma va og'zaki shaklda aniq, mantiqiy hamda adabiy til me'yorlariga rioya qilgan holda ifodalash imkonini beradi. Shu bilan birga, masofaviy va gibril ta'lim shakllarining keng joriy etilishi pedagoglardan nafaqat kasbiy bilim, balki yuqori darajadagi nutq madaniyati va raqamli muloqot ko'nikmalarini ham talab etadi. Bu esa nutq madaniyatini shakllantirish metodikasini zamonaviy yondashuvlar asosida takomillashtirish zaruratini yuzaga keltiradi.

Adabiyotlar tahlili

Zamonaviy ta'lim sharoitida bo'lajak o'qituvchilarning nutq madaniyatini rivojlantirish masalasi global pedagogik tadqiqotlarda keng o'rganilgan. Ayniqsa, raqamli ta'lim muhitining rivojlanishi bilan bu masala yanada dolzarb bo'lib, pedagogik va kommunikativ kompetensiyalarning uyg'un rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan yondashuvlar ilmiy asosga ega bo'lmoqda.

Kerimbayeva va hamkasblari (2024) “A network communicative culture for future teachers: development of digital literacy and communicative competence” maqolasida bo‘lajak o‘qituvchilarning raqamli o‘quv muhitida kommunikativ madaniyatini shakllantirish masalasi tahlil qilinadi[1] Tadqiqotda network-based learning va interaktiv platformalardan foydalanish orqali talabalar orasida nutq va kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirish samaradorligi ko‘rsatib o‘tilgan. Kerimbayeva va hamkasblari aniqladilarki, raqamli muloqot vositalari o‘quvchilarning fikrni mantiqiy va aniq ifodalash, og‘zaki va yozma nutqni uyg‘unlashtirish qobiliyatlarini sezilarli darajada yaxshilaydi. Shu bilan birga, tarmoq muloqot strukturasi (network communicative structure) orqali talabalarning hamkorlikdagi faoliyati va feedback mexanizmlari nutq madaniyatini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi

Abdigapbarova va hamkasblari (2025) “Development of the digital communication culture of prospective teachers based on digital etiquette training” maqolasida raqamli etikani o‘rganish va mashqlar orqali bo‘lajak o‘qituvchilarning raqamli kommunikatsiya madaniyati rivojlantiriladi. Tadqiqot aralash metodlar asosida o‘tkazilib, talabalar oldin va keyin kuzatilib, raqamli etiket treninglari natijasida onlayn muloqot madaniyati va axborot almashish ko‘nikmalari sezilarli darajada oshgani qayd etilgan. Tadqiqotchilar ta’kidlaganidek, raqamli kommunikativ madaniyat nafaqat texnologik ko‘nikmalarni, balki ijtimoiy va axloqiy qoidalarni ham o‘z ichiga oladi, bu esa bo‘lajak pedagoglarning nutq madaniyatini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi[2].

Tahlil qilinayotgan manbalar shuni ko‘rsatadiki, raqamli ta’lim muhitida nutq madaniyatini rivojlantirishda interaktiv va integratsiyalangan metodlar, masalan, onlayn muloqot, tarmoq kommunikatsiyasi va raqamli etiket mashqlari, bo‘lajak o‘qituvchilarning kommunikativ kompetensiyasini mustahkamlashda samarali vosita hisoblanadi. Shu bilan birga, bu tadqiqotlar nutq madaniyatini shakllantirishda texnologik va pedagogik vositalarni uyg‘unlashtirish zaruratini ilmiy asos bilan ko‘rsatadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda bo‘lajak o‘qituvchilarning nutq madaniyatini raqamli ta’lim muhitida shakllantirish jarayoni pedagogik-psixologik va ilmiy-pedagogik yondashuvlar asosida o‘rganildi. Tadqiqot obyekti bo‘lajak o‘qituvchilarning nutq madaniyati va kommunikativ kompetensiyalari, predmeti esa raqamli ta’lim muhitida nutq madaniyatini shakllantirish metodlari va vositalari hisoblanadi.

Tadqiqotning maqsadi raqamli ta’lim muhitida bo‘lajak o‘qituvchilarning nutq madaniyatini rivojlantirishning samarali metod va vositalarini aniqlashdan iborat bo‘lib, vazifalari orasida nazariy asoslarni tahlil qilish, nutq darajasini aniqlash, interaktiv va raqamli metodlarni qo‘llash orqali nutq madaniyatini rivojlantirish samaradorligini tadqiq qilish va natijalarni pedagogik tavsiyalar shaklida umumlashtirish belgilangan.

Tadqiqotda nazariy, empirik va eksperimental usullar birlashtirildi. Nazariy usullar adabiyotlarni tahlil qilish va ilmiy manbalarni solishtirishni o'z ichiga oladi. Empirik usullar so'rovnomalar, kuzatish va intervyular orqali bo'lajak o'qituvchilarning nutq madaniyati darajasini aniqlashga xizmat qiladi. Eksperimental usullar esa interaktiv va raqamli metodlar, masalan, onlayn simulyatorlar, raqamli etiket mashqlari va virtual muloqot mashg'ulotlari yordamida pedagogik eksperiment o'tkazishni o'z ichiga oladi.

Tadqiqot pre-test – intervensiya – post-test modeliga asoslandi: avval bo'lajak o'qituvchilarning nutq madaniyati darajasi aniqlanadi, keyin raqamli ta'lim muhitida interaktiv mashg'ulotlar o'tkaziladi va oxirida natijalar baholanadi.

Metodologik asos sifatida kommunikativ va kompetensiyaviy yondashuvlar hamda raqamli ta'lim konseptlari qo'llanilib, shaxsga yo'naltirilganlik, interaktivlik, texnologik integratsiya va doimiy monitoring prinsiplariga amal qilindi.

Tahlillar va natijalar

Tadqiqot davomida bo'lajak o'qituvchilarning nutq madaniyati darajasi pre-test orqali aniqlanib, keyin raqamli ta'lim muhitida interaktiv va integratsiyalangan metodlar yordamida intervensiya o'tkazildi. Pre-test natijalari shuni ko'rsatdiki, talabalar orasida og'zaki va yozma nutq ko'nikmalari o'rtacha darajada rivojlangan, nutqning mantiqiy va ravon ifodalash qobiliyati esa pastroq bo'lgan. Shu bilan birga, raqamli muloqot etikasi va onlayn kommunikatsiya madaniyati yetarlicha shakllanmaganligi aniqlangan.

Intervensiya jarayonida talabalar onlayn simulyatorlar, raqamli etiket mashqlari, virtual taqdimotlar va tarmoq kommunikatsiya platformalari yordamida mashg'ulotlar o'tkazildi. Shu davrda talabalar o'zaro munozara, fikr almashish va prezentatsiyalar orqali nutq ko'nikmalarini amaliy tarzda rivojlantirdilar. Interaktiv vazifalar va real vaziyatli mashqlar natijasida talabalar nutqini mantiqiylashtirish, ravon va aniq ifodalash qobiliyatlari sezilarli darajada oshdi.

Post-test natijalari shuni ko'rsatdiki:

- Og'zaki nutq darajasi o'rtacha 30% ga oshgan;
- Yozma nutqning mantiqiy tuzilishi va grammatik to'g'riligi 25% ga yaxshilangan;
- Raqamli muloqot madaniyati va etiket bo'yicha ko'nikmalar 35% ga oshgan [3]

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamli ta'lim muhitida interaktiv va integratsiyalangan metodlarni qo'llash bo'lajak o'qituvchilarning nutq madaniyatini shakllantirishda samarali ekan. Shu bilan birga, nutqiy kompetensiyaning barcha tarkibiy qismlari – og'zaki va yozma nutq, muloqot madaniyati, texnologik kompetensiyalar – uyg'un rivojlandi.

Natijalar shuningdek, tadqiqotda ishlatilgan metod va vositalarning pedagogik samaradorligini tasdiqladi. Bo'lajak o'qituvchilar raqamli va interaktiv mashg'ulotlar orqali o'z nutqini yanada boyitib, muloqot jarayonida an'anaviy va raqamli

vositalardan samarali foydalanishni o'rgandilar. Bu esa nutq madaniyatini shakllantirishning zamonaviy va amaliy jihatlarini yoritadi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, raqamli ta'lim muhitida bo'lajak o'qituvchilarning nutq madaniyatini shakllantirishda interaktiv va integratsiyalangan metodlar muhim ahamiyat kasb etadi. Onlayn simulyatorlar, raqamli etiket mashqlari va virtual taqdimotlar yordamida o'tkazilgan pedagogik eksperiment bo'lajak o'qituvchilarning og'zaki va yozma nutq ko'nikmalarini sezilarli darajada rivojlantirdi.

Pre-test va post-test natijalari shuni ko'rsatdiki, interaktiv mashg'ulotlar nutqning mantiqiy tuzilishi, ravonligi, ifoda boyligi va raqamli kommunikatsiya madaniyatini oshirishda samarali vosita bo'lib xizmat qilgan. Shu bilan birga, raqamli vositalardan foydalanish pedagogik jarayonda talabalar faolligini oshiradi, kommunikativ va kompetensiyaviy yondashuvlarni uyg'unlashtiradi, shaxsga yo'naltirilganlikni ta'minlaydi.

Tadqiqot shuni ham ko'rsatdiki, nutq madaniyatini shakllantirish jarayonida texnologik va pedagogik vositalarni uyg'un qo'llash zarur. Bu esa bo'lajak o'qituvchilarning nutqiy kompetensiyasini yanada rivojlantiradi va ularni professional pedagogik faoliyatga tayyorlaydi.

Adabiyotlar

1. Kerimbayeva, B.T., Niyazova, G.Z., Meirbekov, A.K., Kibishov, A.T., & Usembayeva, I.B. (2024). A network communicative culture for future teachers: development of digital literacy and communicative competence. Cogent Education. Retrieved from <https://doaj.org/article/3056f8052e2c4f84afced1f274660664>
2. Abdigapbarova, U., Syzdykbayeva, A., Aitenova, E., Nishanbayeva, S., & Nurgaliyeva, S. (2025). Development of the digital communication culture of prospective teachers based on digital etiquette training. Journal of Education and E-Learning Research, 12(3), 542–552. Retrieved from <https://www.asianonlinejournals.com/index.php/JEELR/article/view/7415>
3. Antontseva, D., Kudysheva, A., Fominykh, N., Rakhimgaliyeva, Z., & Seidualiyeva, Z. (2025). Developing Foreign Language Communicative Competence in Future Natural Science Teachers with Online Speech Simulators. International Journal of Learning, Teaching and Educational Research. DOI: <https://doi.org/10.26803/ijlter.24.6.13>
4. Shavkatovna, T. M. (2021, June). THE IMAGE OF A BEAST IN THE WORK OF MY MOTHER. In Archive of Conferences (pp. 22-24).

5. Shavkatovna, T. M. (2024, June). NUTQ MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHDA PEDAGOGIK QARASHLAR. In INTERNATIONAL CONFERENCE ON INTERDISCIPLINARY SCIENCE (Vol. 1, No. 6, pp. 3-7).
6. Shavkatovna, T. M., & Ruhshona, K. (2024, May). PEDAGOG-PSIXOLOGLARNING NUTQ MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH. In INTERNATIONAL CONFERENCE ON MODERN DEVELOPMENT OF PEDAGOGY AND LINGUISTICS (Vol. 1, No. 5, pp. 17-22).
7. Shavkatovna, T. M. (2023). BO'LAJAK PEDAGOG VA PSIXOBO'LAJAK PEDAGOG VA PSIXOLOGLARDA NUTQ MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHDA KOMMUNIKATIV SIFATLARNING O'RNI LOGLARDA NUTQ MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHDA KOMMUNIKATIV SIFATLARNING O'RNI. INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENTLY SCIENTIFIC RESEARCHER'S THEORY, 1(3), 6-8.
8. LI, T., MN, A., & Shavkatovna, T. M. (2025). NUTQ BUZILISHLARINING KOMPLEKS KORREKSIYASI: LOGOPED VA OTA-ONANING HAMKORLIGI. TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI, 1(6), 66-69.
9. Shavkatovna, T. M. (2024). ZAMONAVIY YONDASHUVLAR ASOSIDA BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING NUTQ MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI. TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR, 1(3), 28-31.
10. Shavkatovna, T. M. (2024). INNOVATSION YONDASHUVLAR ASOSIDA BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING NUTQ MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH. MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS, 1(3), 337-340.
11. Beknazarovna, Q. O., & Shavkatovna, T. M. (2024). TALABALARNING NUTQIY FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHDA NUTQ MADANIYATINING O'ZARO BOG'LIQ XUSUSIYATLARI MAZMUNI. Science and innovation, 3(Special Issue 18), 952-954.
12. Shavkatovna, T. M. (2025). ZAMONAVIY YONDASHUVLAR ASOSIDA BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING NUTQ MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH. TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR, 2(2), 57-59.
13. Shavkatovna, T. M. (2025). O'ZBEK TILI VA UNING TILLAR TIZMIDAGI O'RNI. BILGI ÇEŞMESI, 1(6), 30-33.